

در این سرفصل همچنین می خوانید:

۴۱ تجارت ۱۳۰۰ میلیارد تومانی

۴۲ چشم انداز صنعت دخانیات

۴۴ کنترل مصرف با قانون

۴۹ یک تا ده

۵۰ چگونه خصوصی سازی کنیم؟

۵۱ اثرات تحریم ها بر بازار دخانیات ایران

۵۲ ضرورت نوسازی

۵۳ دخانیات در کشورهای در حال توسعه

۵۴ BAT و JTI در ایران

۵۴ فرق سیگاری اروپایی با سیگاری آمریکایی

دخانیات در گذر تاریخ

به رغم قدمت ۷۰ ساله صنعت دخانیات ایران، روش های تولید سیگار همچنان سنتی است.

انحصار دولت

علیرغم سابقه ۳۰۰ ساله کشت توتون و تنباکو در ایران، صنعت تولید سیگار در کشور، قدمتی ۷۰ ساله دارد، زیرا تا سال ۱۳۰۰ تولید این محصول در کارگاه های کوچک و به طور دستی انجام می گرفت. در این دوره، بازرگانان توتون را از زارعان خریداری نموده و آنها را در بسته بندی های سیگارت، توتون چپق، ساقه تنباکو (خرچوب) و گلبرگ توتون (میخکی) با علامت های تجاری خاص به فروش می رساندند.

اما کمتر از نیم قرن پس از کشت توتون در کشور، دولت با وضع قانون "انحصار دخانیات ایران" در سال ۱۲۹۴ شمسی، اقدام به دخالت و کنترل بازار دخانیات نمود. این قانون در سال های ۱۳۰۲ و ۱۳۰۷ تغییراتی جدی یافت و در نهایت، حق واردات و صادرات، خرید و فروش، ساخت، نگهداری و حمل و نقل محصولات دخانی در سراسر کشور در انحصار دولت قرار گرفت. مالیات هایی هم به عنوان "حق انحصار" وضع شدند. در سال ۱۳۱۰، انحصار دخانیات شدت بیشتری یافت و مؤسسه "انحصار دولتی دخانیات" تأسیس گردید. بر اساس قوانین جدید، حق نگهداری و راه اندازی ابزار و ماشین های توتون بری، کاغذبری، صحافی کاغذ سیگار و سیگاریچی به مؤسسه انحصار دخانیات اختصاص یافت. دولت نیز موظف گردید تا امر خرید و فروش سیگار را در نرخ پایه - که با در نظر گرفتن وضعیت محصول هر سال و با توجه به نرخ های بازار تعیین می شد- در دست گیرد. همچنین بنا بر قوانین جدید، کالاهای دخانی به هنگام صدور به خارج، از حقوق گمرکی معاف شدند و کسانی که به قاچاق محصولات دخانی مبادرت می کردند، قانون "مرتکبان قاچاق" در مورد آنها به اجرا گذاشته می شد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، انحصار دخانیات در دست دولت باقی ماند که البته تا امروز نیز ادامه دارد. در سال ۱۳۷۴ کوششی جهت خصوصی کردن شرکت دخانیات در ۱۴ استان کشور به عمل آمد، اما به دلیل

استفاده از گیاه توتون، اولین بار در قرن ۱۵ میلادی و پس از سفر اکتشافی کریستف کلمب به قاره آمریکا در میان بومیان منطقه مشاهده گردید. سپس پرتغال، نخستین کشور اروپایی بود که این گیاه را از قاره آمریکا به دیگر کشورهای اروپایی روانه ساخت. در سال ۱۵۶۰ میلادی ژان نیکوت، سفیر فرانسه در پرتغال، مقداری بذر توتون به رسم هدیه برای ملکه فرانسه فرستاد که آن را به همین مناسبت، "نیکوتیانا" (Nicotiana) نام گذاری کردند. بذر توتون پس از ورود به انگلستان و اسپانیا، توسط دریانوردان انگلیسی به کشورهای شرقی نظیر ترکیه، یونان، مصر، سوریه، چین و ژاپن راه یافت.

سوغات پرتغالی ها برای شاهان صفوی

توتون و تنباکو اولین بار در دوره صفویه و توسط پرتغالی ها وارد ایران شد. لذا سابقه ای ۳۰۰ ساله در کشورمان دارد. شواهد تاریخی نشان می دهند، بذر توتون به احتمال زیاد از بندر جنوبی کشور وارد و به تدریج در نواحی جنوبی، مرکزی و شرقی کشت شده است. بذر توتون چپق نیز به احتمال زیاد از ترکیه به ایران راه پیدا کرده و کشت آن در قسمت غربی و مرکزی رواج یافته است. بذر توتون سیگارت در سال ۱۲۵۱ و به توصیه "محمدخان ناصرالملک همدانی فرمانفرما" و توسط "دکتر استپان هاراطونیانس" که در گیلان به نام "حکیم فانوس" مشهور بود، به ایران وارد شده است. بذر این توتون از نوع "سامسون" ابتدا در گیلان کشت شد و سپس توسط شخصی به نام "گوسیس"، به مازندران برده و در اطراف بابل کشت گردید. کشت این بذر به تدریج به گرگان (استرآباد) و ارومیه رسید. در حال حاضر توتون سیگارت در استان های گلستان، مازندران، گیلان، آذربایجان غربی و کردستان و توتون چپق در استان های آذربایجان غربی، کردستان و کرمانشاه و تنباکو در استان های اصفهان، فارس، بوشهر، خراسان و شاهرود کشت می شود.

کاستی ها و مشکلات متعدد، پس از یکسال مجدداً انحصار آن در اختیار دولت گذاشته شد. در سال های اخیر نیز تلاش هایی برای خصوصی سازی شرکت دخانیات انجام شده که هنوز به نتیجه نرسیده اند.

اولین کارخانه

در سال ۱۳۱۷ اولین مجتمع صنعتی تولید سیگار در زمینی به مساحت ۱۰ هکتار در خیابان قزوین تهران به بهره برداری رسید- که هم اکنون نیز فعال است. دو سال قبل از شروع به کار کارخانجات سیگارت سازی تهران نیز مزرعه آزمایشی توتون در سال ۱۳۱۵ به منظور پشتیبانی از کشت این گیاه، در منطقه تالش گیلان ایجاد گردیده بود. البته چند سال بعد، این مزرعه که اولین مرکز تحقیقات توتون قلمداد می شود، به منطقه تیرتاش شهرستان بهشهر منتقل شد. پس از افتتاح کارخانه های تولید سیگار در سال ۱۳۱۷، صنایع مرکزی دخانیات به سرپرستی گروهی از کارشناسان آلمانی، انگلیسی و یونانی شروع به کار کرد. نخستین فرآورده هایی که با اقبال عامه مردم مواجه شدند، شامل سیگارهای اشنو، فومن، گرگان، افسر، تارج، اردیبهشت، انواع سیگار برگ و جیگاره (نوعی سیگار دست پیچ با نیمکوب توتون چپق) و انواع تنباکو، توتون چپق و توتون پپ بودند. پس از آن، کارخانجات عمل آوری در شهرهای ساری، رشت، گرگان، ارومیه و خوی راه اندازی گردیدند.

به طور کلی، سال های ۱۳۱۵ تا ۱۳۵۰ بستر پیدایش و تحولات صنعت دخانیات ایران بوده است. پس از آن، با توجه به روندرو به رشد مصرف سیگار در کشور، شرکت دخانیات ایران در سال ۱۳۷۲ طرح ساخت و توسعه مجتمع سیگار سازی گیلان با ظرفیت تولید ۲۰ میلیارد نخ سیگار در سال را به مرحله اجرا گذاشت. این مجتمع هم اکنون در سه بخش عمل آوری توتون، تولید سیگارت، فیلتر سازی و بسته بندی فعالیت دارد. در سال های اخیر نیز فعالیت های مختلفی در زمینه اصلاح خطوط تولید، ایجاد ظرفیت های جدید و ارایه محصولات تازه در این مجتمع صورت گرفته است که تولید سیگارهایی با سایزهای کوتاه و بلند از این جمله هستند. اما علیرغم تغییرات مقطعی، روش های تولید سیگار در ایران همچنان مبتنی بر شیوه های سنتی بوده و ساختار این صنعت علیرغم ۷۰ سال تجربه، برای حضور در عرصه سنگین رقابت جهانی امروز، آماده نیست. ■